

Napsal Otokar Fischer

(E*forum, 13. 10. 2014)

První léta **Otokara Fischera** (1883–1938) byla moderována otcovským „idealismem, ba fanatismem českého cítění“ (K „Přemyslovcům“, Cesta 1, 1918/1919, č. 6, červenec 1918, s. 160–161, zde s. 161); rodným jazykem jeho matky Herminy i řady dalších příbuzných (žijících např. ve Vídni či Berlíně) však byla němčina. Schopnost pohybovat se s lehkostí mezi oběma jazyky a prostředím spoluzakládala ambivalenci a budoucí napětí Fischerova života (srov. příspěvek Václava Petrboka přednesený v květnu 2013 na sympoziu „Otokar Fischer: V rozhraních“).

Roku 1901 se Fischer stal řádným posluchačem pražské české filozofické fakulty, současně se externě účastnil germanistické a romanistické výuky na univerzitě německé; především v prostředí seminárních cvičení Augusta Sauera se mohl blíže seznámit s řadou osobností pražského, později i středoevropského intelektuálního, učenického provozu. Hned v semestru 1901/1902 kupříkladu Fischer stejně jako Victor Hadwiger, Paul Kisch, Wilhelm Kosch, Ferdinand Josef Schneider, August Ströbel či Paul Zincke sledoval Sauerovu přednášku Dějiny německé literatury v éře osvícenské, na jaře a v létě si Fischer (tak jako Franz Kafka) zapsal Sauerova Německá stylistická cvičení a čtení o Gerstenbergových Dopisech o pozoruhodnostech literatury. Dispozicemi rodovými i vzdělanostními Fischer nenáležel jedinému světu a tradici, ostatně i jeho nejstarší básnické pokusy (rukopisy dochované v LA PNP, f. Otokar Fischer) jsou z velké části psány německy, podstatná část jeho germanistických prací byla v dalších letech německy publikována a také první Fischerův zaměstnanecký poměr byl z principu bilingvní – v univerzitní knihovně se vídal (jako s kolegy-knihovníky) např. s filozofem a spisovatelem Hugo Bergmannem či hebraistou Isidorem Pollakem a obsluhoval všechny studenty bez ohledu na jazyk, který preferovali.

Programovým zprostředkovatelem německojazyčné literatury vznikající v Praze a jiných oblastech českých zemí se nicméně Fischer v letech před první světovou válkou nestal, psal o ní zřídka. V červnu 1903 publikoval v Naší době článek Z německojazyčné poezie, věnovaný knihám Huga Saluse, Rainera Marii Rilkeho a Antona Ohorna, v říjnu téhož roku zde recenzoval Rilkovu Das Buch der Bilder, v únoru 1908 v Národních listech věnoval pozornost Gustavu Meyrinkovi. A teprve za dalších více než šest let, v červnu 1914, v témže deníku zveřejnil text **Neznámá Praha** (Národní listy 54, č. 149, 2. 6. 1914, s. 1–2, podepsáno O. F.), který zde zpřístupňujeme.

Neznámá Praha

Náš průměrný inteligent, pohybující se výhradně v české společnosti, nevyšimá si valně, pokud zvláštní příhody neupoutají jeho pozornosti, německé minority pražského obyvatelstva, necítí jejich problémů, nevyzná se v odstínech a třenicích druhého tábora, neví mnoho o uměleckých a kulturních rozporech dnešní německé Prahy. Ale ještě cizejší jeví se mu obraz jeho vlastního českého prostředí, setká-li se s ním v německém osvětlení, a to nejen v tendenčně zabarvených zprávách zahraničního tisku o událostech dne, nýbrž i v sympaticky míněných pokusech našich německých spoluobčanů, zachycujících český život do románových, novelistických i jiných prací. Praha přichází jako nově objevený a nadmíru vděčný předmět do módy v německém písemnictví; politickými našimi zápasy zabývají se nacionálně zahrocené povídky ze života zdejších německých studentů (např. *Václavbude* a *Schipkapass* od Strobla), Praha je vyhledávána za vhodnou lokalitu k umístění napínavých příběhů, dramatikům lahodí upravovat dobrodružství v hradčanském rámci (*Levetzowova Sfinx*) a třeba i přibásnit si staroměstský orloj na věž svatého Víta (*Roda-Rodovy Hodiny*). Tajemství židovského města a vymírající svůdná spleť křivolakých uliček kolem Klementina i na Malé Straně, dějiště to exotických dobrodružství, senzačně využitě anglickým románem Crawfordovým o pražské čarodějce, našlo a nalézá teď znovu mnohem umělečtějšího zpracovatele v Gustavu Meyrinkovi, ctiteli a žáku magie i teosofie, autoru řady povídek s bizarními náměty a výsměšnými šlehy.

Němečtí autoři nepřestávají však na pouhém dějovém, látkovém a místním zájmu, nýbrž snaží se svým způsobem přiblížit si otázky českého života a zaujímají k nim stanovisko chápajících a příznivých posuzovatelů. Ty tam jsou ovšem doby, kdy, jako před r. 1848, bylo lze v německé řeči skládati účty z českého vlastenectví; ostrý národnostní boj, rozmach našich národních sil a v neposlední řadě přísně provedené rozštěpení univerzity dřív utrakvistické, činí spojování dvojího národního vědomí a citu prostou nemožností; ale přece od devadesátých let minulého století je v uměleckých kruzích obou táborů pozorovati jisté sblížovací tendence. Tím si vysvětlíme, že před třinácti lety mohla česká sbírka *Symposion*, vydávaná českým nakladatelstvím, přinést knihu pražského Němce v originále; že Hugo Salus příležitostnými básněmi a milými pražskými motivy, F. Adler pak překladatelskou činností vyslovovali uznání českým krajanům a vzdávali hold především básníku Vrchlickému. Sympatický poměr k slovanským krajanům, podmíněný cituplnými vzpomínkami z dětství a snad i příbuzným naladěním duševním, projevoval se pak nejzřejměji v počátečním vývoji hlubokého lyrika R. M. Rilkeho: Rilke, jenž vděčně pohnut naslouchá našim národním písním, podal ve svých dvou *Pražských povídkách* cenné příspěvky k naší národnostní psychologii, spolu pak na nejednom místě nepřímou se přiznává k zvláštnímu smutku rakouského němečtí, k tesknému vědomí, že je pozdním výhonkem přezrálého kmene, hledajícího omládnutí v cizí, svěží, neznavené rase.

Čím si takovým jako touhou po občerstvení je patrně z valné části způsoben silný

dnešní zájem o české poměry v německém Rakousku. Za hranicemi přistupuje kulturní zvědavost, Němcům vlastní, zabočující dnes, po zvládnutí skandinávské a ruské literatury, také na přezírané dosud české území. V Rakousku však Němci hledají něco nového, co by jevytrhlo z jejich vídeňské letargie a bylo útěchou v izolovanosti: tomu alespoň nasvědčují jak pronikavé analýzy Bahrovy, tak veřejné stesky pražských literátů, že je jim dusno a těsno a že od styku se slovanským živlem očekávají vzrůst vlastní energie: odtud as i horování pro Dalmácii a nadšení pro temperamentní jihoslovanské drama. Zdůrazňuje a vyhledává se samorostlý svéráz našich lidových slavností a zvyků, upozorňuje se na domněle expanzivní naše choutky, na dobovačné (též aristokratické) stránky naší povahy; v revui, burčující německé vědomí, čtou se výstražné články o české podnikavosti, dává se Němcům za vzor organizace Sokolstva ap.

Ovšem, příznivé úsudky o Čechách vycházejí z prarůzných pohnutek, mohou být diktovány láskou a zájmem, bývají častěji vynuceny nenávistnými obavami a vystřídány štvavě polemickými poznámkami. Nebylo by správné pražské Němce nebo i pražskou německou literaturu představovat si jako jedolitou vrstvu: skoro jako u nás, tak i v druhém táboře jsou nepřeklenutelné rozpory a mezi divadlem a částí kritiky, mezi nacionály a směrem Dürerova spolku, mezi oficiální Deutsche Arbeit a skupinou mladých lyriků je plno napětí či neshod a nedorozumění; stejně i víceméně mírumilovné vztahy k českému národnímu životu bývají výsledkem protichůdných snah. Poměrně nejvřelejší sympatie chovají k Čechům a vyslovují jim židovští literáti, kteří do nedávna byli seskupeni kolem časopisu, vydávaného Herderovým sdružením a z nichž někteří výslovně se hlásí k sionismu. Je přirozeno, že ti, kteří necítí německy šovinisticky a vyšli snad z prostředí napolo českého, popřípadě z českého venkova, vnášejí do svého myšlení leckteré české prvky a přiznávají se k přijatým popudům nebo k sourodému citění; vniká tak oklikou do německého básnictví slovanská citovost a snaha o zvláštní kontaminaci různých, leckdy disonujících kulturních složek, jak ji např. vystihuje mladý vídeňský lyrik Sonnenschein, cítící slovácky a básnící německy skoro v českém duchu.

Že rakouští a zvláště pražští Němci cítí kletbu kulturní i rodové staroby a mdloby, projevuje se též docela konkrétním způsobem a má vzápětí zvláštní řešení erotických arýze senzuálních otázek, jimž za dějiště určují dnešní Prahu. Mám na mysli tři romány pražských Němců: Max Brod, nejvšestrannějším snad ze zdejších německých literátů, vydal před šesti lety „malý román“ *Ein tschechisches Dienstmädchen*; letos vyšel *Severins Gang in die Finsternis*, výslovně označený svým autorem, pozdním romantikem P. Leppinem, za „pražský strašidelný román“; před měsícem pak vyšel (a dožil se již stejně jako Leppinova kniha druhého vydání) román *Der Mädchenhirt* od čiperného novináře Egona Ervina Kische. Tyto tři práce, nestejně technikou i kvalitami, hodně kontrastují churavou touhu německého překultivovaného dekadenta s dravým pudovým životem českých služek, milenek a holek. Brod píše, jemně duchaplně, duševní monolog senzitivního bezvýznamného mladíka, jež okouzluje prostota a smyslnost našich lidových písní, krojů a barev a jenž poprvé (a patrně naposled) zapřede se do všedního dobrodružství a vybájí si z něho příběh ohromné

důležitosti a poetické něhy; Leppin vypisuje nepřetržitý sled vyčerpávajících a nikdy neukojujících erotických vítězství, jimž posléze podléhá neurastenický snílek, pojímající Prahu za svůdné, dráždivé a hrůzyplné město morbidních sklonů a otravných vášní, za romantické dějiště tajemných zločinů, snad příbuzné s Prahou v pojetí Karáskových románů; Kisch posléze dává potomku bohaté vyžilé rodiny, snícímu o nejjistší lásce, se sprostou ženskou zplodit dítě alíčí brutální mluvou faktů, kterak takto zplozený míšenec dekadence a nízkosti brodí se nejsprostším kalem velkoměstských spodin. Všechny tři romány shodují se ve výlučném akcentování milostného, vlastně: pohlavního života, který ve své předrážděnosti určuje a zkresluje obraz Prahy. Ale kdežto Brod a Leppin – a onen snad přesvědčivěji než tento – oprádně Prahu závojem touhy a nálad, úmyslně pozměňující představu města dle záchrvěvů nervstva i smyslů, odhazuje Kisch takřka vše, co není referujícím naturalismem, je tedy pouhým reportérem vypravovaného děje – a kupodivu: právě Kischova Praha, líčená s úsilím o topografický detail, s překvapujícím odbornictvím a s tolika vložkami českých úsloví, přezdívek, jmen a výrazů, má nejméně lokálního koloritu – právě jeho Praha působí dojmem lhostejného, neznámého města.

Vysvětlivky (mt)

● Zmíněny knihy: Karl Hans Strobl: *Die Vaclavbude* ([Brloh U Václava] Leipzig, 1902), *Der Schipkapaß* ([Průsmyk Šipka], Leipzig, 1908); Karl Michael von Levetzow: *Der Bogen des Philoktet* ([Filoktétův luk] tragédie o třech aktech, Berlin, 1909); Alexander Roda Roda – Gustav Meyrink: *Die Uhr* ([Hodiny] dvouaktovka, Berlin, 1914); Francis Marion Crawford: *The Witch of Prague. A Fantastic Tale* (Leipzig, 1891; č. *Pražská čarodějka*, Praha, 1912, přel. Karel Vratislav); Gustav Meyrink: *Des deutschen Spießers Wunderhorn* ([Kouzelný roh německého šosáka] München, 1913); Paul Leppin: *Die Thüren des Lebens* ([Dveře života] Praha, H. Kosterka 1901; 12. sv. řady Symposion); *Gedichte von Jaroslav Vrchlický* ([Básně Jaroslava Vrchlického] vybral a přeložil Friedrich Adler, Leipzig, 1894); Rainer Maria Rilke: *Zwei Prager Geschichten* (Stuttgart, 1899, č. *Dvě pražské povídky*, Praha, 1908, přel. Jan Löwenbach); Max Brod: *Ein tschechisches Dienstmädchen* (Berlin – Stuttgart, 1909, č. *Česká služka*, Praha, 1910, přel. Jan Osten); Paul Leppin: *Severins Gang in die Finsternis* (München, 1914, č. *Severinova cesta do temnot*, přel. Alena Bláhová, Praha 1993) – jako „pražský strašidelný román“ byla kniha označena na přání nakladatelovo, nikoli autorovo; Egon Erwin Kisch: *Der Mädchenhirt* (Berlin, 1914, č. *Pasák*, poprvé jako *Pasák holek*, Praha 1922, přel. Josef Bláha). ● Sdružení J. G. Herdera vydávalo časopis Herder-Blätter (4 sešity, od dubna 1911 do října 1912). ● Dürerbund (Dürerův svaz) – v říjnu 1902 jej v Drážďanech založili Ferdinand Avenarius a Paul Schumann jako kulturně-politický, vzdělávací spolek, na organizaci jeho pražské odnože se podíleli především Richard Batka a (později) též Hermann Ullmann. ● Deutsche Arbeit – měsíčník vycházející v Praze od října 1901, v redakci Richarda Batky, Augusta Sauera, od r. 1912 Hermanna Ullmanna.